

Методически идеи / техники на обучение / за овладяване на умения за разбиране смисъла на изречението

Синтаксисът разглежда законите, по които се свързват думите и словосъчетанията в изречения; синтактичната служба на думите в тях, структурните им връзки; тяхната класификация; условията, при които изреченията добиват строен и осмислен характер; правилната им употреба, пунктуация, интонация и словоред. Синтаксисът има важно теоретично и практическо приложение, защото учи на вникване във вътрешния строеж на свързаната реч.

„Синтактичната работа предвижда обогатяване на детската реч с граматични форми, синтактични структури и усъвършенстване уменията за съставяне на изречения“. [\[1\]](#)

Осъществяването на този сложен, комплексен процес започва още в първи клас, когато в предбуквения и буквения период, нагледно в процеса на практическата дейност у децата се създават начални представи за изречението като речева единица.

В практиката си на начален учител се сблъсквам с противоречието: доброто овладяване на граматичната единица и прилагане на алгоритъма в условията на изкуствена езикова ситуация (решаване на тестови задачи, специализирани езикови упражнения по темата) от една страна, и прилагане на правилото / алгоритъма/в речева ситуация от друга. При втората голяма част от учениците не прилагат правилото или алгоритъма - с други думи абстрактното знание не е превърнато в собствен опит.

Във втори клас на българското начално училище синтактичната работа се задълбочава, като в резултат на това се обогатяват и разширяват знанията за изречението.

Изхождайки от това, че изречението изказва определена мисъл, че е носител на информация, наситих учебното съдържание в часовете по български език с техники, които подпомагат и способстват за разбиране смисъла на изречението. Началните представи на децата от първи клас за изречението като речева единица са бедни и на нагледна основа. За повечето от първокласниците отличителният белег на изречението

е главната буква, с която започва и един от знаците-,, . “ или ,, ? “, с които то завършва.

Още в първите уроци по български език, предвидени за начален преговор дават възможност за припомняне знанията за изречение. Учениците определят броя на думите в изреченията, пунктуационните особености на изречението.

До изучаването на темите за изречение осигурих и използвах разнообразни техники, които подпомагаха учениците за овладяване на умения за разбиране смисъла на изречението.

Описание на техниките:

Подреждане на думи в изречение: Думите са разбъркани, като условието е децата да ги подредят по смисъл, за да получат изречение.

с децата пързаят се шейни

Децата се пързаят с шейни.

Преподреждане на думи в изречение: Подредете думите в изречението по друг начин.

Слънцето пътувало из небето.

Из небето пътувало слънце.

Разграничаване на думи в изречение. Колко думи има в изречението? Напишете го

Слънцето се скри зад облаците.

Да съставят изречения, противоположни по смисъл. Съставете изречение, което има противоположен смисъл на даденото:

Днес времето е топло. – *Днес времето е студено.*

Ани излезе от стаята. – *Ани остана в стаята.*

Разпознаване на изречене. На учениците се предлагат: словосъчетание; думи, които не са свързани по смисъл; незавършена мисъл, правилна написано изречение. Кое от написаното е изречение?

дребен дъждец

вятър, дърво, чин, блуза

Калинката разтвори

Катеричката държи шишарки в лапите си.

Допълване на дума в изречение за постигане на точност и яснота. Допълнете изречението с подходяща дума, за да разберем по-ясно и пълно смисъла на казаното.

Художникът рисува .....

Учителят обяснява .....

/ картина, плодове, портрет, задачите, урока /

Подобряване на изреченията за постигане на точност и яснота. Променете словореда така, че изречението да стане по-ясно.

Поставих куклата на масата, която мама ми подари.

Куклата, която мама ми подари, поставих на масата.

Поставих на масата куклата, която мама ми подари.

Съставяне на повече от едно изречение с едни и същи думи, като променят словореда и запазват смисъла. Колко изречения можете да запишете от дадените думи?

клона

на

На клона кацна врабче.

кацна

врабче

Врабче кацна на клона.

Да променят изречението така, за да има смисъл. Променете изреченията така, че да е вярно:

Охлювът лети.

Охлювът пълзи.

Катерицата чука.

Катерицата скача.

Орелът пълзи.

Орелът лети.

Рибата скача.

Рибата плува.

Кълвачът плува.

Кълвачът чука.

Промяна на словореда, като се запази смисъла на изречението. Променете реда на думите в изречението така, че да се запази смисълът му.

Под стряхата си е направила гнездо лястовичка.

Лястовичка си е направила гнездо под стряхата.

Под стряхата си е направила гнездо лястовичка.

Гнездо си е направила лястовичката под стряхата.

Под стряхата си е направила лястовичката гнездо.

Определяне началото и края на изречения в текст. На учениците се предлагат няколко изречения, свързани по смисъл. Те трябва да открият началото и края на изреченията и да поставят главна буква и препинателен знак.

зимата дойде сняг заваля вредом побеля остана заекът без подслон

Зимата дойде. Сняг заваля. Вредом побеля. Остана заекът без подслон.

Свързване на изречение със сетивен образ. На учениците са предоставени две картини. Встрани от тях са написани две изречения. Те трябва да напишат под картината това изречение, което съответства на сюжета.

1.Врабчо изкълва носа на Снежко.

2.Децата направиха снежен човек.

Трансформиране на съобщително изречение във въпросително. С помощта на дадени въпросителни думи да превърнат съобщителното изречение във въпросително.

какво

В гората набрахме гъби.

къде

ли

Какво набрахме в гората?

Къде брахме гъби?

Отделяне на думи от изречението, които са отговор на въпрос. Задават въпрос към съобщително изречение, като отговорът е дума от него.

Слънцето грее силно. Как грее слънцето? □ / силно/

Откриване на въпросително изречение в диалог. Да препишат само въпросителните изречения и да подчертаят въпросителните думи.

–Кой на топло там се гуши?–

пита Зайо дългоуши...

–Аз съм мъничка Гризана.

Кой си ти, та страх ме хвана?

Превръщане на въпросителните изречения в съобщителни. Превърнете въпросителното изречение в съобщително.

Царят харесал ли принцесата?–Царят харесал принцесата.

Решил ли той да се ожени за нея? - Решил да се ожени за нея.

Съставяне на изречения по картина. Учениците съставят съобщителни и въпросителни изречения по дадена картина.

Поставяне на препинателни знаци в края на изречението. Поставят знак в края на изречението.

–Бабо Мравке, де така?

–Тичам, Щурчо, за храна.

–А ти де с таз гъдулка?

–Днес Калинката е булка,

та съм канен на свирня .

Поставяне на подходяща въпросителна дума, за да се получи въпросително изречение.

Учениците подбират подходяща въпросителна дума, за да се получи въпросително изречение.

..... спи мечката през зимата?

Децата обичат играта.

Харесвам книги с картинки.

/ весел, пъстър, всички, детски, малък, хубав, забавен/

Децата обичат забавните игри.

Харесвам книги с пъстри картинки.

При определяне равнището на овладяване на умения за разбиране смисъла на изречението използвах тестове. За тази цел основната задача беше да определя критерии и показатели за знанията и уменията върху изречението в процеса на неговото овладяване във втори клас.

По първи критерий – знания за изречението, показателите са:

- теоретични знания за изречението,
- записване и пунктуация.

По втори критерий – степен на разбиране на изречението като смислово завършена единица , показателите са:

- пунктуационно и смислово обособяване на изречението,
- графично оформяне.

По трети критерий – умение за конструиране на изречение, показатели са:

- съставяне на изречение по думи,
- преобразуване на изречение от един вид в друг,
- творческо конструиране.

По четвърти критерий – умения за прилагане знанията за изречение при съставяне на кратък текст по серия от картини , показателите са:

- пунктуационно и смислово обособяване на изреченията,
- смислова връзка между отделните изречения в текста.

Наблюденията ми над учениците от втори клас и техните резултати, показани в процеса на обучение, потвърди положителното въздействие на разнообразните начини за осмисляне и съставяне на изречения върху развитието на речта на учениците – устна и писмена. Увеличи се активният запас от думи, разбира се основното им значение, повиши се умението за правилен подбор и вярната им подредба.

Необходимо е да отбележа, че дейността за съставяне на самостоятелни изречения не бива да се отделя от работата за включването им в по-големи речеви цялости, защото овладяването на умението за построяване и употреба на отделни изречения върви заедно с развитието на устната и писмена реч.